

O. Franciszek Małaczyński OSB, Tyniec

O NOWY PRZEKŁAD LITANII LORETAŃSKIEJ

W roku 1948, w związku z przygotowaniem do wprowadzenia rytuałów dwujęzycznych w Indiach, Św. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary wydała dyrektywy w sprawie tłumaczenia tekstów rytuału. Polecono używać języka literackiego współczesnego, z wykluczeniem archaizmów i wulgaryzmów¹⁾.

W świetle tych zasad rewiduje się dzisiaj we wszystkich krajach przekłady modlitw rytuału i innych modlitw używanych w publicznych nabożeństwach.

Tytuł X Rytuału Rzymskiego stanowią litanie. Wśród litanii wyjątkowe miejsce w naszej pobożności zajmuje litania loretańska o N. Maryi Pannie. Wezwania tej litanii, w większości łatwo zrozumiałe, naogół dobrze są oddane w języku polskim. Kilka z nich jednak staropolszczyzna oddała wyrazami, które dzisiaj nie są już zrozumiałe, lub rozumiane są błędnie.

Mogą one być drogie miłośnikom starego języka, lecz jak stwierdził na Kongresie w Asyżu O. Antonelli OFM, referent gen. S. K. O.: *...liturgia to nie muzeum archeologiczne, ale najprawdziwszy wyraz życia Kościoła, istotą zaś życia jest dynamizm... liturgia jest szkołą chrześcijańskiego życia, w szkole zaś uczeń musi rozumieć lekcję i śledzić jej przebieg*²⁾.

Aby ustalić właściwy przekład wezwań litanii trzeba wziąć

¹⁾ S. C. Prop. Prot. 2363/48, opublikowane w Documenta Pontificia ad instaurationem liturgicam spectantia, Romae 1953, str. 173.

²⁾ F. ANTONELLI OFM, La réforme liturgique de la semaine sainte, La Maison Dieu, Nr 47—48, Paris 1956, str. 229.

pod uwagę nie tylko tekst oryginalny, lecz również przekłady na inne języki i komentarze. Zasługuje na uwagę zwłaszcza przekład włoski, używany w ojczyźnie litanii loretańskiej oraz przekład niemiecki Rytuału Warmińskiego, aprobowany przez Św. Kongregację Obrzędów³⁾.

Wskażemy kilka wezwań, których przekład należałoby poprawić.

MATER PURISSIMA — MATER CASTISSIMA

Cztery wezwania opiewają niezrównaną czystość Matki Bożej: *Mater purissima, castissima, inviolata, intemerata*. Nie są to synonimy, lecz precyzyjne określenia rozmaitych aspektów doskonałej czystości Maryi. Najogólniejsze jest określenie *Mater purissima*, które wysławia czystość uczuć, myśli i czynów, a zdaniem niektórych komentatorów nawet wolność od wszelkiej skazy grzechu⁴⁾. Wydaje się jednak, że trzeba brać wezwanie w całości i pamiętać, że chodzi o czystość matki. *Mater purissima* nazywa Maryję Jan Hondemius⁵⁾, *Domina purissima* używa św. Efrem⁶⁾, *Mater mundissima* znajdujemy u św. Jana Damasceńskiego⁷⁾.

Drugie wezwanie najdokładniej określa doskonałe zachowanie czystości w całym zakresie tej cnoty. Tytuł *Mater castissima* znajdujemy u św. Ildefonsa⁸⁾, *Mater casta* u św. Andrzeja z Jerozolimy⁹⁾.

³⁾ Collectio Rituum in usum cleri Dioecesis Varmiensis, Ratisbonae 1939 str. 252. — Przekład włoski cytuję z I. FOSSATI, S J, La Guida, Milano 1945, str. 263. W tym samym brzmieniu cytuję przekład włoski J. SAUREN w r. 1895. — Przekład francuski z G. LEFEBVRE OSB, Missel quotidien et vesperal, Bruges 1956.

⁴⁾ IUSTINUS MIECHOVIENSIS OP, Discursus Praedicabiles super Litanias lauretanis B. M. V. Neapoli 1867, T. I. str. 242 — Jest to nowe wydanie dzieła drukowanego w Lionie w r. 1660. — J. SAUREN, Die Lauretanische Litanei, Kempten 1895, str. 34.

⁵⁾ Invocat. Ss. Deiparae, cyt. SAUREN.

⁶⁾ Sermo de Laudibus, cyt. SAUREN.

⁷⁾ Paracletum B. V. cyt. SAUREN.

⁸⁾ Sermo 6 de Assumptione BMV.

⁹⁾ In Nativitate Domini orat. 2, cyt. SAUREN.

Z wezwań tej grupy opiewającej czystość Maryi najmniej wiernie przełożono *Mater castissima*. *Castitas* to termin techniczny na określenie cnoty czystości. W wyrazie „czystość“ zachował się podobnie jak w „*castitas*“ i „*chasteté*“ wspólny etymon języków indoeuropejskich. Tymczasem wezwanie po polsku brzmi „Matko najśliczniejsza“ i nie oddaje znaczenia oryginału, a kaznodziejom sprawia niemałe trudności. Wierzymy, że Pan Bóg nie pożałował Matce swojego Syna „śliczności“, ale w wezwaniu nie chodzi o to.

Wszystkie inne języki europejskie oddają właściwy sens wezwania: *Madre castissima*, *Mère très chaste*, *Du keuscheste Mutter*. Wypadałoby poprawić również nasz przekład i doskonałą czystość Maryi określić przymiotnikiem „najczystsza“, wezwanie *Mater purissima* oddając „Matko najniewinniejsza“. Przy zachowaniu tłumaczenia *Mater purissima* przez „Matko najczystsza“, wezwanie *Mater castissima* należałoby przełożyć „Matko nieskalana“.

MATER INVIOLOTA — MATER INTEMERATA

Dwa następne wezwania wysławiają dziewicze macierzyństwo Maryi akcentując głównie stronę fizyczną. *Mater inviolata* znaczy *mater intacta a viro, integra*. Znaczenie tego wezwania oddaje św. Leon W. pisząc przeciw Eutychiuszowi o Chrystusie: *Nova autem nativitate generatus, quia inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit* (D. 144). Podobne znaczenie ma werset używany w liturgii: *Post partum Virgo inviolata permansisti*, oraz proza pochodząca z XI w. *Inviolata, integra et casta es Maria*. Wezwanie to przełożono „Matko niepokalana“. Tymczasem wyraz „niepokalana“ jest dzisiaj terminem dogmatycznym na określenie przywileju Niepokalanego Poczęcia. Dlatego wezwanie jest w ten sposób komentowane i rozumiane. W znanym podręczniku do kazań majowych czytamy następujący komentarz do tego wezwania: ...*okazuje się w całym blasku świętość Matki Niepokalanej, która na mocy szczególniejszego przywileju Bożego wolna była od wszelkiej grzechowej skazy, od wszelkiego cienia najmniejszego grzechu, najmniejszej niedoskonałości.*

Wszystko to prawda, ale nie o to chodzi w omawianym wezwaniu.

Języki romańskie bez trudności oddają znaczenie oryginału słowami *Madre inviolata*, *Mère sans tache*. Rytuał warmiński tłumaczy: *Du unversehrte Mutter*. Ustalając przekład polski należałoby wziąć pod uwagę brzmienie wezwań sąsiednich, a zwłaszcza następnego.

Wezwanie *Mater intemerata* wysławia dziewictwo Matki Bożej zachowane po wydaniu na świat Chrystusa. *Temerare*, to słowo pochodzące z języka sakralnego. Oznacza ono: „sprofanować, zbezcześcić, znieważyć“. Zwykle pożycie małżeńskie byłoby profanacją macierzyństwa uświęconego przez Syna Bożego. Maryja zachowała swe dziewictwo także po wydaniu na świat Jezusa. Najnowsze przekłady oddają znaczenie tego wezwania słowami: *Mère demeurée vierge*, *Mère toujours vierge*. Przekład polski „Matko nienaruszona“ nie jest jednak zły.

Parę wezwań odnoszących się do dziewictwa Maryi możnaby odczątać zwrotami:

M. inviolata — Matko dziewicza.

M. intemerata — Matko nienaruszona.

Cała grupa wezwań wychwalających czystość Matki Bożej brzmiałaby zatem:

Matko najczystsza,
Matko nieskalana,
Matko dziewicza,
Matko nienaruszona,

albo: Matko najniewinniejsza,
Matko najczystsza,
Matko dziewicza (nieskalana),
Matko nienaruszona.

V A S S P I R I T U A L E

Pismo św. bardzo często używa wyrazu naczynie w znaczeniu przenośnym. „Naczynie“ oznacza różne narzędzia, pomieszczenia, ciało ludzkie lub osobę człowieka. Aby trafnie

przełożyć wezwanie *Vas spirituale*, trzeba ustalić jego znaczenie. Maryję niejednokrotnie nazywano Naczyniem Ducha Św. *Vas Spiritus Sancti* nazywał Ją Bernardyn z Bustis ⁹⁾, *Vas electissimum Spiritus Sancti* św. Antoni ¹⁰⁾, *Vasculum Spiritus Sancti* Grzegorz z Nikomedii ¹¹⁾. W litaniach wyjętych ze starego kodeksu z Forum Iulii (Frejus) przez Bernarda de Rubeis znajduje się wezwanie *S. Maria, templum Spiritus Sancti* a w litanii zawartej w Officium Marianum z r. 1503 *Spiritus sancti sacrarium* ¹²⁾. Przekład włoski od dawna oddaje sens wezwania *Vas spirituale* słowami *Dimora dello Spirito Santo*. Aprobowany przez Stolicę św. przekład niemiecki w Rytuale Warmińskim brzmi: *Du Wohnung des hl. Geistes*. Najnowszy przekład J. Güldena brzmi: *Du Kelch des Geistes*. Współczesny przekład francuski: *Demeure de l'Esprit — Saint*. Wszystko to uprawnia nas do przełożenia wezwania słowami „Nac z y n i e D u c h a Ś w i ę t e g o”. Takie brzmienie jest wierne i jasne, a teologicznie w pełni uzasadnione.

V A S H O N O R A B I L E

Podstawę biblijną tego wezwania stanowią słowa św. Pawła z listu do Rzymian: *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* ¹³⁾. W Kościele naczyniami czcigodnymi są wybrani i przeznaczeni do chwały. Pierwsze miejsce wśród nich zajmuje Maryja. Dlatego też Epifaniusz nazywa ją *Vas honoratum et colendum*, a św. Bonawentura *Vas cunctis venerabile* ¹⁴⁾. W starych litaniach spotyka się także formę *Vas coronabile* ¹⁵⁾. Przekład włoski brzmi: *Vaso d' elezione*. Rytuał Warmiński tłumaczy to wezwanie: *Du Werkzeug des Auser-*

⁹⁾ Mariale, serm. 2 de com. BV.

¹¹⁾ Lib 2 de laudibus B. Virg. art. 26

¹²⁾ Sermo 4 Repraesent. Deiparae, cyt. SAUREN.

¹³⁾ Zbiory litanii znajdują się u SAURENA dz. cyt. oraz w SCHUTZ Die Geschichte der Rosenkranzes und der Marien litaneien, Paderborn, 1909.

¹⁴⁾ Rzym 9, 21.

¹⁵⁾ Laudes B. V. cyt. SAUREN.

wählung. Francuzi trzymają się wierniej brzmienia oryginału i tłumaczą: *Demeure comblée de gloire*. Przekład polski „Naczynie poważne“ nie jest dzisiaj właściwie rozumiany. Nie chodzi o stwierdzenie powagi Matki Bożej, lecz o Jej godność domagającą się czci. Przekład „naczynie poważania godne“ również nie byłby adekwatny, ponieważ „poważanie“ wyraża znacznie niższy stopień uznania, niż cześć. Dlatego wezwanie należałoby przełożyć: „Nac z y n i e c z c i g o d n e“.

V A S I N S I G N E D E V O T I O N I S

Devotio to według św. Tomasza *voluntas quaedam se tradendi ad ea, quae pertinent ad Dei famulatum*¹⁷⁾. Jest to zatem najgłębszy akt cnoty religijności warunkujący związek kultu wewnętrznego z zewnętrznym. Wyraz ten tłumaczymy przez „pobożność“. Natomiast terminem „nabożeństwo“ określamy stałe wykonywanie aktów czci wewnętrznej i zewnętrznej skierowane do jakiejś tajemnicy wiary lub świętego. W nabożeństwach poważną rolę odgrywa czynnik uczuciowy. Niejednokrotnie dostrzegamy jakieś specjalne nabożeństwo u osób, które — niestety — nie żyją według prawa Bożego.

Obecny polski przekład omawianego wezwania zasługuje na zmianę tak ze względów semantycznych, jak i ze względów językowych.

Oczywistą jest rzeczą, że Matka Boża to *Vas devotionis* w ścisłym znaczeniu tego wyrazu. Jej słowa „Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa twego“ możnaby uznać za dewizę prawdziwej pobożności. Św. Ambroży podkreśla: *In Beata Virgine emicat devotionis obsequium*¹⁸⁾.

Współczesny polski przekład jest często powodem niezrozumienia tego wezwania. W wspomnianym podręczniku do nauk majowych czytamy: *Najświętszą Pannę nazywamy Naczyniem osobliwego nabożeństwa dlatego... że cały świat katolicki, że serca wszystkich wiernych są przejęte miłością*

¹⁶⁾ Litaniae BMV ex Officio Mariano per Dulcibellum impresso a. 1503, SAUREN dz. cyt. str. 61.

¹⁷⁾ 2—2, q. 82, a 1.

¹⁸⁾ Lib 2 de Virgin.

i nabożeństwem do Najświętszej Panny. W ten sposób przestarzałe tłumaczenie daje okazję do niewłaściwych komentarzy. Traci się doskonałą okazję do wyjaśnienia na czym polega prawdziwa pobożność.

Natomiast przekład włoski uwydatnia właściwe znaczenie wezwania słowami *Modello della vera pietà*. Podobnie czytamy w Rytuale Warmińskim: *Du Muster wahrer Frömigkeit*, J. Gülden tłumaczy *Du erlesener Kelch der Hingabe*, Francuzi: *Demeure tout consacrée á Dieu*.

Na tle tych dobrych i jasnych przekładów, polski przekład wypada szczególnie rażąco. Przymiotnik „osobliwy“ dzisiaj ma często znaczenie pejoratywne. Zwrotu „naczynie osobliwego nabożeństwa“ używa się dla określenia ludzi o wypaczonej pobożności. Jest to dowód, że ten zwrot nie oddaje głębokiej treści oryginału. Należałoby temu wezwaniu nadać lepszą szatę słowną. Przymiotnik *insignis* tłumaczy się obecnie: „odznaczający się, wybitny, znakomity“. W języku polskim wezwanie powinno brzmieć: „Naczynie doskonałe pobożności“, albo „Naczynie doskonałej pobożności“. Druga forma jest łatwiejsza do zrozumienia i nie mniej wierna. *Vas electionis* tłumaczymy „naczynie wybrane“, a nie „naczynie wybrania“. Wolno nam również *Vas insigne devotionis* przełożyć zgodnie z duchem naszego języka „Naczynie doskonałej pobożności“.

ROSA MYSTICA

Źródeł tego wezwania trzeba szukać w tekstach biblijnych, które Kościół stosuje do Matki Bożej „wywyższyłam się jako krzew róży w Jerychu“¹⁹⁾, oraz „jako róża posadzona nad strumieniem wód owoc czyńcie“²⁰⁾, a może także w pochwalę Szymona syna Oniasza, który był „jako krzew róży za dni wiosny“²¹⁾. „Różą mistyczną“ nazywa Maryję Helinandus, różą nazywają Ją św. Ambroży i św. Bernard.

Róża od dawna została uznana za symbol miłości. Ze względu

¹⁹⁾ Eklezjastyk 24, 18.

²⁰⁾ Eklezjastyk 39, 17.

²¹⁾ Eklezjastyk 50, 8.

na kształt kwiatu, róża jest również symbolem tajemnicy. U wszystkich szlachetnych odmian środek kwiatu jest niewidoczny, okrywają go silnie zwinięte płatki²²⁾.

Wezwanie opiewa czystą miłość Maryi do Boga w Trójcy jedynej. Jej wyjątkowy stosunek do Osób Trójcy Przenajświętszej jest dla nas tajemnicą. Uwydatnia to przymiotnik „mistyczna“. Wezwanie *Rosa mystica* wysławia zatem głębię życia wewnętrznego Maryi, głębię, której nie możemy przeniknąć ani wysłować.

Wszystkie współczesne przekłady oddają wiernie sens oryginału *Rosa mystica*, *Du gehemnisvolle Rose*, *Rose mystique*. Przekład polski nie jest wierny. Wezwanie „Różo duchowna“ nie oddaje znaczenia oryginału i zaciera symbolikę, brak bowiem analogii między różą a duchem. Zmiana przymiotnika „duchowna“ na „duchowa“ nie rozwiązuje trudności, bo róża nigdy nie była symbolem uduchowienia i nie to jest treścią wezwania. Wyraz „mistyczny“ obecnie jest coraz lepiej znany wiernym dzięki encyklice o mistycznym ciele Chrystusa i ożywieniu tej prawdy w katechizacji. Coraz szerszy jest krąg ludzi interesujących się mistyką. Wyraz „mistyczny“ jest niewątpliwie przyswojony naszemu językowi. Brzmienie: „Różo mistyczna“ nie byłoby obce współczesnym katolikom. Zwrot „Różo tajemnicza“ byłby również bliższy oryginału niż „Różo duchowna“. Wydaje się jednak, że najsłuszniejsze byłoby brzmienie „R ó ż o m i s t y c z n a“.

Schemat dotychczasowych rozważań ująłem w tabelę, która umożliwi łatwą konfrontację współczesnych przekładów zakwestionowanych wezwań i ułatwi zestawienie wniosków.

Nasza cześć dla Matki Bożej tak wspaniale rozkwitająca w przygotowaniach do milenium przejawia się także w pogłębianiu naszej wiedzy o Maryi i Jej kulcie. Zdobycze wiedzy teologicznej Kościół przekazuje wiernym najskuteczniej w ra-

²²⁾ Porównaj wiersz W. WOYCZYŃSKIEJ „Różaniec“, w Alma Mater Vilmensis, zeszyt 7, Wilno 1928 „Głęb kwiatu mistyczna, tajemna, najświętsza“.

Tabelka

Oryginał	Przekład włoski	Przekład niemiecki apr. w Rytuale Warmińskim	Przekład francuski	Przekład polski używany	Przekład polski proponowany
Mater Castissima	Madre Castissima	Du keuscheste Mutter	Mère très chaste	Matko najśliczniejsza	Matko nieskalana
Mater inviolata	Madre inviolata	Du unversehrte Mutter	Mère sans tache	Matko niepokalana	Matko dziewicza
Vas spirtuale	Dimora dello Spirito Santo	Du Wohnung des Heiligen Geistes	Demeure de l'Espit Saint	Naczynie duchowne	Naczynie Ducha Świętego
Vas honorabile	Vaso d'elezione	Du Werkzeug der Auserwählung	Demeure comblée de gloire	Naczynie poważne	Naczynie czcigodne
Vas insigne dovotionis	Modello di vera pietà	Du Muster wahrer Frömmigkeit	Demeure toute consacrée à Dieu	Naczynie osobliwe nabożeństwa	Naczynie doskonałej pobożności
Rosa mystica	Rosa mystica	Du geheimnisvolle Rose	Rose mystique	Różo duchowna	Różo mistyczna

mach liturgii²⁴⁾). Należy postarać się o to, aby Litania loretańska, najpopularniejsza maryjna formuła modlitewna, niosła wiernym rzetelną wiedzę o przymiotach Matki Bożej i stanowiła element „rozumnej służby“ Bożej.

O. FRANCISZEK MAŁACZYŃSKI OSB

²³⁾ PIUS XI, Encyklika „Quas primas“.